

BATALLA D'ALMANSA

A las tres de la tarda del 25 d'abril de 1707, els exercits dels candidats al tron Espanyol, el Borbònic i l'Àustriac, obren foc molt a prop de les tapies de les hortes que delimiten el petit nucli urbà d'Almansa, que en aquells temps comptava amb només 3.400 habitants; començava doncs un capítol crucial de l'anomenada Guerra de Successió Espanyola i de les seves repercussions que serien conegudes a tota Europa, i dona un tomb al curs que fins aleshores havia portat la guerra, favorable en aquell moment a l'Arxiduc Carles d'Àustria, qui ja signava documents amb el nom de Carles III d'Espanya. Mirem el desenvolupament de la batalla i com arriben ambdós exercits fins a la nostra petita ciutat.

Aproximació de l'Exercit Borbònic a Almansa

Des de Chinchilla, on havia estat empentat per l'avanç de l'exercit Austracista a traves de la línia Caudete-Yecla-Montealegre-Pétrola, retirant les guarnicions de les esmentades posicions d'una manera prudent però nociu per al seu honor com a comandant en Cap de l'exercit de les Dues Corones, **James Fitz James** (1670-1734), **Duc de Berwick**, avança de nou cap a l'únic lloc de la zona que s'havia deslliurat del saqueig de l'exercit Austracista i que per tant, potser amb dificultats, podria proveir al seu cada dia mes nombrós exercit, Almansa.

Castell de Chinchilla.

L'exercit Confederat compost per unitats de l'exercit Anglès, Holandès i Portuguès, del qual compartien comandament **Henry Massue de Ruvigny**, (1648-1720), **Comte de Galway**, noble "hugonote" francès al servei d'Anglaterra que entre d'altres ferides, havia perdut un braç a la campanya d'Extremadura al darrer any, i el brau però quasi ancià Portuguès **Antonio Luis de Sousa**, (1644-1718), **Marques Das Minas**, havia donat la volta des de Montealegre, per a dirigir-se de nou cap a Villena, on la guarnició del castell i una dotzena de paisans sota al comandament d'un capità francès resistia d'una manera insolent, tot i que la població havia quedat deserta amb l'arribada de l'exercit.

Berwick, contava amb l'exercit format per les unitats franceses que li havia enviat el darrer any Lluís XIV de França, l'exercit espanyol de Felip V, amb unitats d'altres reines de la monarquia hispànica d'origen italià, tres regiments de la Guardia Walone, originaris dels Països Baixos i al menys un batalló irlandès que formava la seva guàrdia personal, i incrementava cada dia al seu exercit amb les unitats que disperses per la gran part de La Mancha, Andalusia i Castella s'afegien després del parèntesis hivernal i també per l'arribada de les noves lleves que no tenien preparació però que al menys augmentaven en nombre els seus efectius.

Va avançar pels camps a través fins a Montealegre i després cap a Almansa. La falta d'aliments va fer que grups de soldats ressagats saquegessin la "Vega de Belén", inclòs el Santuari, la anomenada "Casa de Las Barracas" i els molins de la zona, robant animals i farina, segons consta en l'acta del capítol municipal d'Almansa amb data 22 d'abril de 1707.

Ermita de Ntra. Sra. De Belén. Vista Exterior

L'enorme campament Borbònic va quedar instal·lat al nord-est d'Almansa, format per cents de tendes de lona en la zona del "Hondo" arribant fins a la "Aldea de S.Benito". Els oficials superiors s'allotjarien a les cases nobles de la ciutat, el mateix Duc de Berwick ho va fer a casa de "D.Luis Enriquez de Navarra", Alcaid del Castell d'Almansa.

A la matinada del dia 23, va avançar personalment amb una forta escolta de cavalleria, cap a Villena per a veure si era possible socórrer a la guarnició del castell. La bona disposició de l'enemic el va fer desistir de fer-ho, i dit amb les seves pròpies paraules: *"Yo soy del mismo dictamen y veo tambien que no podemos socorrer el castillo de Villena, y será preciso se pierda, con lo que acabaré de aventurar la poca honra que me han dejado..."*

Eren nombroses les murmuracions contra el Comandant en Cap dels Borbònics i començaven a córrer rumors sobre el seu origen angles, i això potser el va empènyer a

prendre alguna iniciativa com el organitzar una columna per atacar a Ayora, aleshores en poder de les milícies en favor de l'Arxiduc Carles.

Aproximadament 2.000 homes d'infanteria i 500 de cavalleria amb dos peces d'artilleria, al comandament del Comte de Pinto, van sortir a la matinada del dia 24 d'abril cap a Ayora, una cop arribat a la població, s'obra un parlament amb Francisco d'Àvila comandant de la milícia Austracista i li es lliurada la plaça, però al entrar els soldats borbònics comença una lluita en la que resulten morts alguns soldats i ferit en un braç Monsieur Courbille, Coronel del Regiment Du Maine, que moriria posteriorment a Almansa a conseqüència de l'esmentada ferida.

Ràpidament s'ordenen les operacions de setge, assalt i incendi del castell i de la ciutat, tan mateix rep un missatge urgent de Berwick en el que li ordena al Comte de Pinto, la tornada immediata cap a Almansa, ja que ni havien notícies de que els confederats havien aixecat l'assajament al castell de Villena i venien en direcció a Almansa.

Aproximació de l'Exercit Austracista a Almansa

A la arribada de dos desertors de les files borbòniques al campament confederat als voltants de Villena, el comandants van ser informats de la marxa de la columna per part de l'exercit Borbònic cap a Ayora. Segons paraules del Coronel Portuguès Antonio Do Couto els hi va semblar el moment adequat per atacar a Berwick, ja que es trobava amb menys forces perquè havia enviat una columna cap a Ayora i encara no li havien arribat les suposades tropes de refresc franceses sota el comandament del Duc D'Orleans.

Torre del Castell de la Atalaya. (Villena)
Mostra dels impactes de l'Artilleria Anglo-Portuguesa en 1707.

Així es va aixecar precipitadament el setge i s'encaminaren cap a Almansa; al caure la tarda del dia 24, van muntar el campament als voltants de Caudete, en la zona coneguda com "Torre de Bogarra". A las tres de la matinada del 25 d'abril de 1707 varen sonar els "toques de Albada" com es coneixien en l'exercit Portuguès per estar tot a punt a las quatre, preparats ja per a marxar cap a Almansa.

Caudete (Albacete) - Vista de la coneguda "Sala de la Villa"

Quatre grans columnes de soldats marxaven aproximadament paral·leles fins les immediacions de la "Torre de D. Enriques," (actualment Torre Grande), on segons el capità Hawley del 4rt. Regiment de Dragons Anglesos, es van contar els soldats presents pel combat, que segons els seus càlculs n'eren 13.400, només soldats, sense contar auxiliars ni comandaments de tinent per amunt, el que suposaria pujar la xifra fins a uns 16.000 homes aproximadament.

Cap a les onze del mati els primers observadors anglesos arribaven al turó de "Las Cabezuelas", petites elevacions que tanquen el corredor d'Almansa per l'Est, des de on van observar de lluny els moviments de reorganització de l'exercit de Berwick, aleshores varen interpretar que es preparaven per una nova fugida, i aquest fet els hi va fer forçar la marxa per aproximar-se i començar el combat lo abans possible.

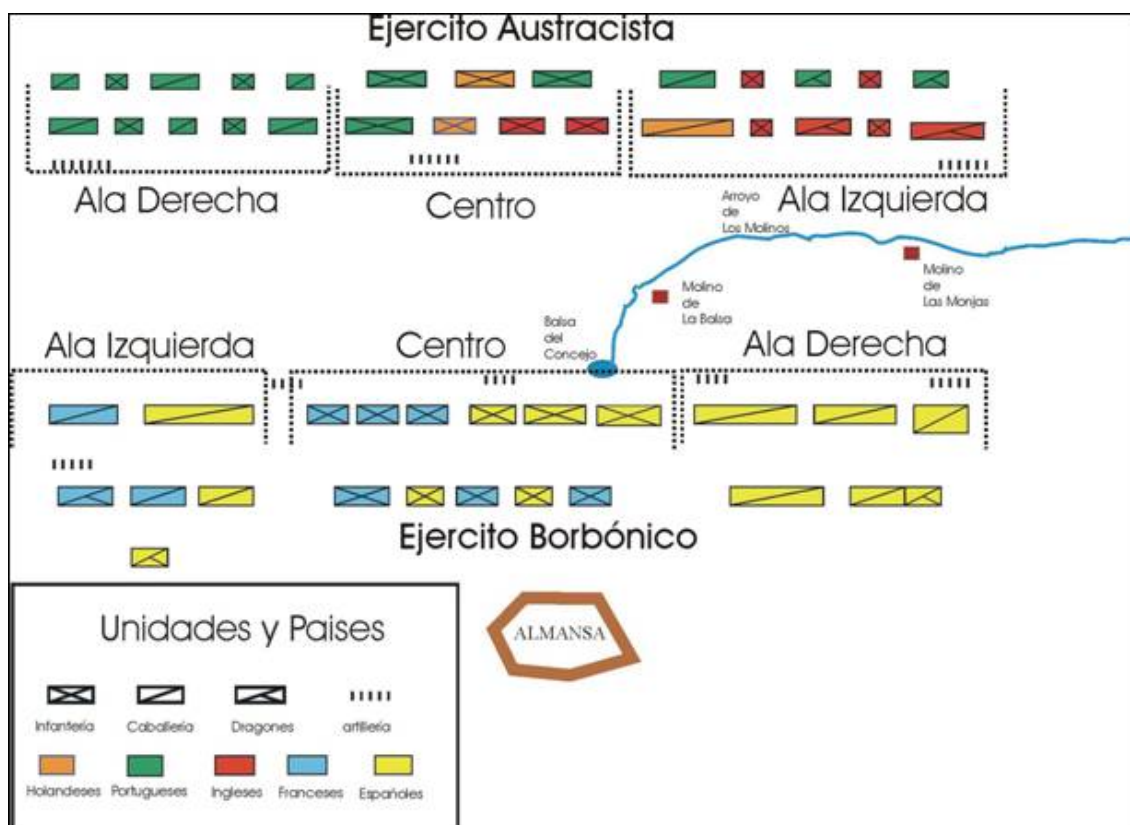
Turó de “Las Cabezuelas”, vist des de la “Fuennegra”.

Al menys una de las columnes no va poder entrar pel pas que s’obra entre el turó de la “Atalaya de Xativa” i el turó de “Las Cabezuelas”, tenint que pujar aquestes altes muntanyes, el que fa recordar a Hawley, *“cuando nuestro ejercito alcanzó la cima de la colina, la infanteria no podia mas”*.

Van començar a desplegar-se les columnes en el pla de l’antiga “Laguna del Saladar”, formant en dos línies en paral·lel que es dividien en : A la esquerra, formada per cavalleria anglesa, holandesa i alguns esquadrons portuguesos, amb batallons d’infanteria anglesa intercalats. El centre exclusivament infanteria anglesa, holandesa, portuguesa i hugonots (francesos protestants), pagats i armats per Anglaterra i Holanda. A la dreta estava la cavalleria i la infanteria exclusivament portuguesa. La artilleria composta de 20 peces es desplegaria en tres bateries al llarg del front. Segons las memòries de Henry Hawley, l’exercit el formaven 13.400 soldats, mes auxiliars i oficials, el que pujaria la xifra en 16.000 homes.

Desenvolupament del combat

Ocupant una llarga línia que cobria tot l’est del corredor d’Almansa, incloent els turons de ambdós costats, l’exercit confederat es dirigia amb gran resolució a trobar-se amb el de Berwick, que després d’una reorganització de les seves línies, que Galway va interpretar com una nova defugida del combat, estava esperant disposat en dos línies, molt pròxim del nucli urbà de Almansa.

Gràfic de la disposició de ambdós exèrcits . 15 h. 25 d'Abril 1707.

La primera línia de l'exèrcit borbònic, cobria un front d'aproximadament de 6 Km. de llargada, des de la vessant del "Cerro de la Atalaya", fins les immediacions del "Molino Alto", però sense arribar-hi. Per l'esquerra hi havia cavalleria i dragons francesos, espanyols i irlandesos; en el centre, brigades d'infanteria, franceses i espanyoles, incloent-hi uns quants "batallones Walones", irlandesos inclòs un de suís, ocupaven el pla des de les immediacions de "la Atalaya" a la "Balsa del Concejo", segons s'aprecia en el quadre.

A continuació per la dreta la cavalleria espanyola, amb unitats napolitanes i flamenques, s'estenia per la cara oest del "Cerro Montizón", fins les immediacions del "Molino Alto". L'artilleria, 24 peces de 4 a 6 lliures, es distribuïa en 5 bateries, la més exposada una de 5 peces, situada molt a prop del "Molino de las Monjas", suficientment avançada a la posició de la pròpia cavalleria.

La segona línia es formava uns 200 metres darrera de la primera, molt a prop per tant de les tapies que delimiten les hortes de les cases i que donaven l'aparença a la ciutat d'Almansa de tenir un recinte fortificat, encara que no va ser així. Aproximadament l'exèrcit borbònic tenia entre 23.000 a 25.000 homes.

L'exèrcit confederat s'atura a uns 1.500 metres d l'enemic, per la dreta damunt del "Cerro de "Carasoles", pel centre en el "Llano del Romeral", i per la esquerra pel "Cantoblanco". Una hora va durar aquesta prèvia al combat. Des de que van veure per primera vegada la disposició de l'exèrcit de les "Dos Coronas", des de "los cerros de las Cabezuelas", va resultar obvi pels oficials confederats, que estaven en inferioritat numèrica, però l'aversion entre Das Minas i Galway, el convenciment de la incapacitat i

la por de Berwick a començar el combat, els va llançar a aventurar-se en un terreny que desconeixien per complert i que a la fi resultaria decisiu.

Vista del Castell d'Almansa, d'origen almohade

A las tres de la tarda del 25 d'abril de 1707, un emboirat i fred dilluns de Pasqua, varen començar a disparar les bateries dels borbònics, al que varen contestar els canons confederats.

Part de la cavalleria anglesa, creua l'anomenat "Arroyo de los Molinos" i forma al peu del "Cerro del Montizon", pujant la pendent per atacar la bateria borbònica que es trobava a les immediacions del "Molino de las Monjas".

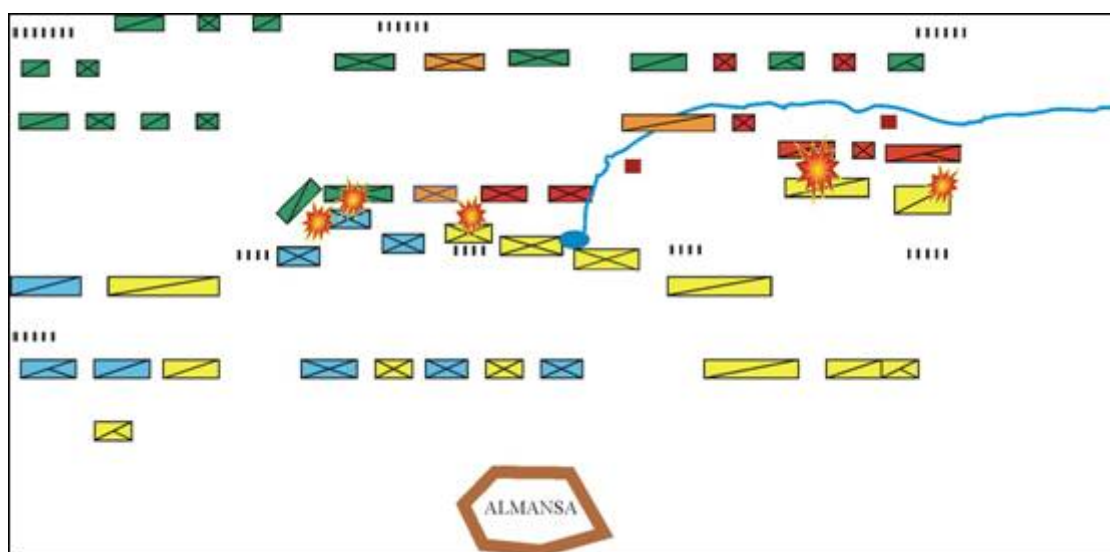

Vista de la entrada al pla del "Corredor de Almansa"

Alguns esquadrons de la cavalleria de la Guardia Real, espanyols, napolitans i Belgues, es llencen turó avall per aturar l'atac, ho aconsegueixen perseguint als dragons anglesos, fins donar-se de front amb la línia de la infanteria anglesa, que intercalada amb la cavalleria, també havia creuat el rierol, obligant amb el seu foc a la retirada espanyola, que perseguida de nous esquadrons confederats tornarien cap a les seves línies. La intervenció de la cavalleria del Marques de Pozoblanco, neutralitza el perill cobrint la retirada. Al menys mes d'una vegada es va repetir l'encontre, sempre amb el mateix resultat, la cavalleria espanyola, mes poderosa, refuta la confederada, però al arribar de front a la infanteria, les organitzades descarregues els obligant a la retirada.

Al centre tots dos exercits s'aproximen molt poc a poc i amb molta cura. Al arribar a distancia de tir s'aturen, començant un intercanvi de fuselleria que va durar aproximadament una mitja hora. Per fi, la línia borbònica es decideix a avançar sobre la austracista, aproximadament a las 15:30, però ho va fer desorganitzadament, cada brigada ho fa a diferent ritme sota el foc enemic.

Sembla que la brigada francesa "Couronne", es va avançar impetuosament quedant esposada a l'atac pel front i pels costats, el que va motivar que en el següent contraatac combinat de la infanteria i la cavalleria portuguesa varen sofrir el 40% de les baixes de tota la infanteria francesa durant la batalla.

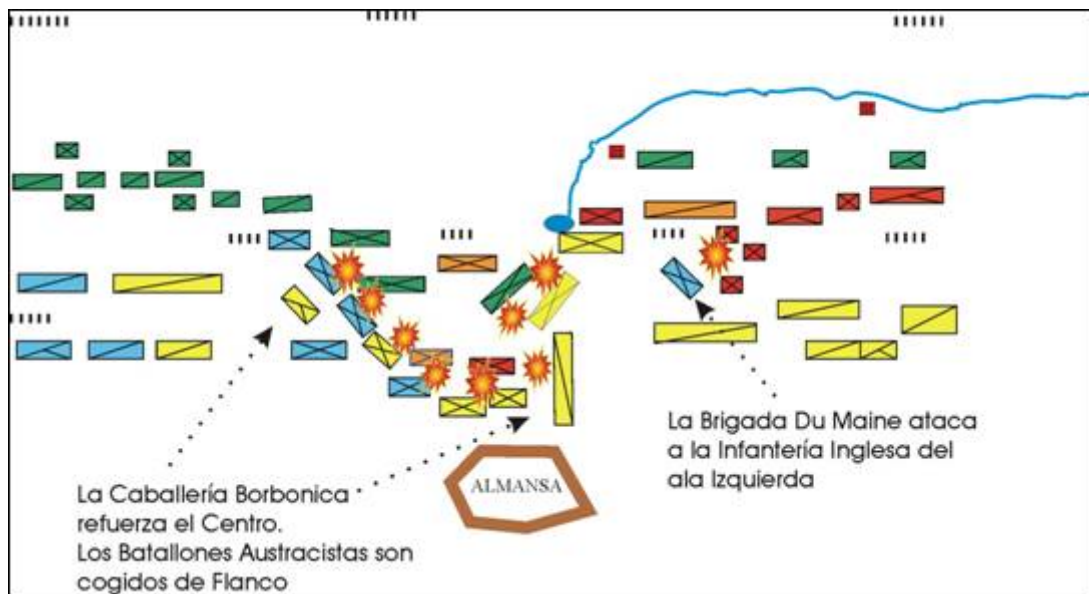
Primers combats, 15,30 h.

Totes les brigades del centre borbònic son refutades, el quadre de 1709 mostra a la brigada Castilla, fen-se forta a les immediacions del "Pozo de Nieve", aguantant l'atac de varis batallons anglo-holandesos, fins i tot alguns batallons franco-espanyols es van retirar, moment que recull el quadre, quan veien a molts soldats amb uniformes blancs que corren cap a Almansa, per les immediacions de la ermita de St.Blas.

Al menys dos batallons, un d'angles i un altre d'holandès segons el quadre de 1709, s'obren pas entre ambdós línies enemigues, arribant fins a les immediacions de la ciutat en un moment de gran perill per l'exercit borbònic.

La batalla, a l'altre costat entre la cavalleria francesa i l'exercit portuguès, havia començat poc després, aproximadament sobre les 15.30h., i es que, en Galway havia pactat amb Das Minas que els anglesos atacarien abans. El resultat va ser semblant al de l'altre costat, aconseguint la infanteria portuguesa detenir a la cavalleria francesa, que havia vençut a la cavalleria lusa.

Eren les 4 de la tarda, la situació per a Berwick era perillosa, tenia controlats els dos costats del combat, amb molt d'esforç, però al centre s'havia trencat la línia, i si el enemic aconseguia introduir més unitats o engrandir la bretxa, la desfeta seria inevitable.

Bretxa del Centre Borbònic y contraatac. Aprox. 16,15 h.

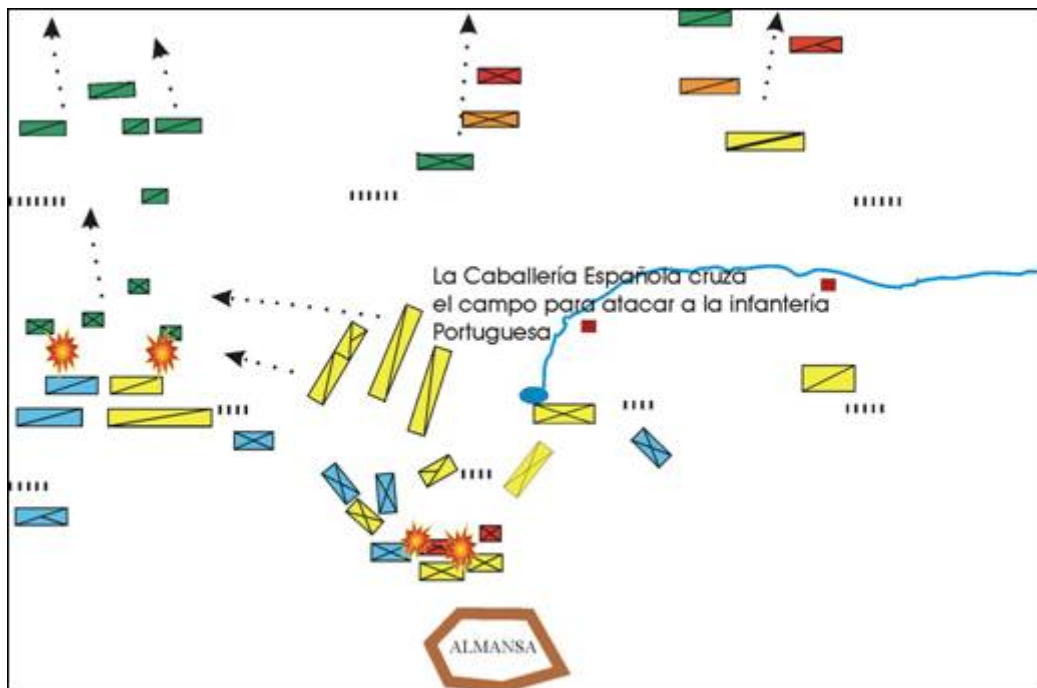
Era el moment de fer valer la seva superioritat en recursos, així agafà part de la cavalleria espanyola de la segona línia del costat dret, inactiva fins aleshores, per atacar les poques unitats austracistes que havien aconseguit arribar fins a Almansa. Amb tota seguretat extenuats i desorganitzats per l'esforç, els batallons de Blood i Belcastel van ésser aniquilats pels esquadrons dels "Ordenes Viejos".

Al mateix temps va ordenar que als marges de la bretxa, es tombessin les unitats d'infanteria cap al centre, per agafar amb foc de costat als batallons que entressin dins. L'efecte tan físic com moral va ser devastador i al adonar-sen de que aquella bretxa s'estava convertint en una bossa, on tot el qui entrava era mort, el General angles Erle, que comandava la primera línia d'infanteria al centre, va ordenar al capità Hawley portar al Conde Donha, cap de la 2ª línia, l'ordre de retirar-se, doncs si seguia avançant perdria a tots els seus homes. Donha va ordenar que es traguessin la divisa de color verd que els identificava com a austracistes i tocant una marxa francesa, van començar a retirar-se 11 batallons als que posteriorment s'afegirien dos mes.

Havia atallat el perill en el centre, era el moment d'una acció decisiva al costat dret borbònic. Veient que sense l'ajuda de la infanteria, no podria vèncer el costat

esquerra austracista; i de nou utilitzant els seus grans recursos, Berwick ordena avançar a la brigada Maine composta de 4 batallons francesos i 1 d'irlandès, des de la 2ª línia per enfrontar-se a la infanteria anglesa que donava suport a la seva cavalleria del costat esquerre.

Després d'una carrega amb baioneta per fi la infanteria anglesa va cedir, al mateix temps la cavalleria espanyola va tornar a carregar i sense el suport de la seva infanteria, la confederada es va haver de retirar. L'últim intent de resistència va ser a càrrec de dos esquadrons de cavalleria pesada anglesa, els esquadrons d'Harvey que no havien pogut avançar per la presència de la tanca de la horta del "Molino de la Balsa", la qual podem veure en el quadre de 1709, on apareix trencada per dos costats.

Retirada Confederada i última resistència Portuguesa. Aprox. 17 h.

Eren les 16:30 H. La situació per a Berwick havia donat un tomb favorable. El centre s'havia estabilitzat, la primera línia enemiga estava neutralitzada i la segona es retirava. En el costat dret, els confederats estaven sent perseguits per 5 esquadrons espanyols, mentre que la resta de la cavalleria estava sota control per part de D'Asfeld.

Només el costat esquerre enfrontat a l'exercit portuguès es mantenia indecís.

Aquesta zona de la batalla es de la que tenim menys detalls, però a grans trets podem dir que, després de la acció a la zona del "Charco Negro", en plena "Rambla de Sugel", comença la retirada de la infanteria del exercit portuguès, que serà abandonada per la seva cavalleria, una vegada veuen que, tant el costat esquerre com el centre dels seus aliats han sigut batuts i que la cavalleria espanyola de D'Asfeld s'apropava en totes les seves forces, creuant el camp de batalla i sense fer-ne cas de la Columna que Donna estava retirant, cau de flanc damunt d'ells. Així doncs, sense que les cròniques de Couto demostrin cap retret a la seva cavalleria, aquesta devia retirar-se per evitar la seva desfeta. La infanteria portuguesa comença la històrica retirada intentant mantenir l'ordre

com podem veure al quadre de 1709, amb el número 180 que diu: *“Parajes donde fue la total derrota de la derecha de los enemigos de nuestra izquierda mandada del Sr. Marques Davaray, y en la marcha, Charco Negro donde D. Juan de Zereceda cogió el flanco a los enemigos, con orden del dicho Sr. Marques”*.

(Almansa) - Plaça de S. Agustín, amb la façana de l'església de les Agustines a la Dreta i el "antiguo pósito" a la esquerra, avui Casa de Cultura. Ambdós construccions estaven en peu al 1707.

Part d'aquestes unitats portugueses intentaren fugir cap a València pel camí d'Enguera, potser amb part de l'artilleria, el que possiblement donaria el nom de "Cuesta y Barranco de las Baterias", que actualment existeix a l'esmentat indret. Altres unitats, "El Tercio de Novo de Chaves" entre d'elles, comandat per Antonio de Couto, acabaren rendint-se al arribar a prop de la "Casa de Los Pandos"; després d'haver lluitat en diferents llocs d'aquesta retirada d'uns quants quilometres, des de la "Rambla de Rugel" a "Los Pandos", empaitats sempre per la cavalleria borbònica.

Posta de Sol en Almansa

La victòria estava servida per a Berwick i als seus homes, que aleshores es dedicarien a neutralitzar als fugits amb el comte Donnha, que amb els 13 batallons perfectament identificables en el quadre, passa per les rodalies de la “Casa de Fuennegra” i deixant a la seva esquerra les “Casas del Campillo”, es refugiant als “Cerros de los Prisioneros”, que reben el seu nom després de ser capturats en aquest indret mes de 2.500 homes al mati del dia 26. Cents d’homes, majoritàriament estrangers, vagaren sols o en petits grups pels camps i muntanyes properes, buscant arribar a alguna població amiga; molts d’ells seran víctimes de la gent de les ciutats veïnes, Almansa, Villena, Yecla; on els mes exaltats, i en venjança pels sofriments, surten en busca del boti de guerra. Aquesta pot ésser la raó d’alguns mots del terme municipal d’Almansa, com per exemple el “Cerro de la bandera” en direcció a Caudete.

Les pèrdues de l’exercit de Berwick es poden calcular al voltant d’uns 2.500 homes entre morts i ferits. L’exercit confederat en va patir moltes mes, doncs en una revista que als pocs dies es realitza a Torrent (València), només queden 4.000 homes de cavalleria i menys de 1.000 d’infanteria. Es a dir entre morts, presoners i fugits s’ha havia perdut 2/3 parts de l’exercit.

Segons la costum de l’època, després d’organitzar els presoners i localitzar al de mes grau, Berwick els hi ofereix un sopar al mateixos a la casa on ell s’allotja, la de D. Luis Enriquez de Navarra, la nit del dia 27 i després del sopar, els alts comandaments confederats supervivents signen allà mateix les actes de rendició.

En el dies següents es varen requisar tots els llits i l’aixovar de les cases d’Almansa, per atendre als milers de ferits, quedant la ciutat convertida durant setmanes en un immens hospital. Molts veïns es van posar malalts i moririen mesos després degut a les dolentes condicions d’higiene, havien de dormir al terra, escassos de menjar, amb la collita malmesa i havent d’enterrar als milers de morts que es trobaven en uns quants quilometres als voltants de la ciutat. Inclòs el “Pozo de nieve” de gran importància en la vida quotidiana del segle XVIII com a magatzem de gel per l’estiu, queda inservible al ser utilitzat també com a lloc d’enterrament. L’atzar va escollir a Almansa per a un dels grans drames de la historia de la humanitat i va pagar un alt preu per tot plegat.